

Lausunto

05.04.2022

HEL 2022-002537

Asia: VN/12531/2021

LAUSUNTOPYYNTÖ VAMMAISPALVELULAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSESTA

Lausunnonantajan tausta

1. Vastaajan taustaorganisaatio

Kunta [Helsinki]

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

-

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

-

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

-

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Esityksessä ehdotetaan asiakkaan osallistumista oman palvelunsa suunnitteluun. Tämä edistää vammaisten henkilöiden osallisuutta.

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Jos esitetyt toimet asiakkaan osallisuuden parantamiseksi toteutuvat, ne lisäävät asiakkaan yksilöllisiä mahdollisuuksia saada tarpeensa mukaisia palveluja vammansa tai sairautensa laadusta riippumatta. Palveluvalikon laajeneminen lisää mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeen mukaisia palveluja.

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Helsingin kaupunki pitää hyvänä täsmennyksenä sitä, että laissa säädettäisiin päivätoiminnan järjestämisestä työkyvyttömille työikäisille vammaisille henkilöille.

2.

-

3.

-

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Helsingin kaupungin näkemyksen mukaan hengityshalvauspotilaiden hoidon järjestämisvastuun siirtäminen vammaispalveluihin ei ole asiakkaiden edun mukaista (ks. perustelut kohdassa 10).

2.

Kaupunki ei pidä hyvänä säännöstä, joka koskee lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Lapsen kuulemisesta tai mielipiteen selvittämisestä ei ole esityksessä mainintaa. Esitetyssä vammaispalvelulain 15 §:ssä olisi perusteltua määritellä tarkemmin lapsen etua arvioitaessa huomioon otettavat asiat.

3.

Kaupunki pitää tärkeänä, että vammaispalvelulaissa säilytetään määrittely, jonka mukaan omainen tai muu läheinen voi toimia henkilökohtaisena avustajana vain erityisen painavasta syystä

vammaisen henkilön edun mukaisesti. Esityksessä esitetyn toteutuessa omaishoidon tuen ja henkilökohtaisen avun ero hämärtyy. Näin ollen esitys ei kaikissa tilanteissa tue asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista.

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

-

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Kaupungin näkemyksen mukaan hengityshalvauspotilaiden hoidon järjestämisvastuun siirtäminen vammaispalveluihin ei ole asiakkaiden edun mukaista, vaikka onkin tärkeää, että nykyiset hengityshalvausstatuksenomaajat pääsevät eroon laitospotilasstatuksesta. Toimiala haluaa korostaa, että ratkaisu on erittäin kallis sekä tehtävänä kohtuuton. Kaupunki esittää, että vastuu palvelun järjestämisestä jätettäisiin nykyiselleen tai siirrettäisiin vammaispalvelujen sijaan perusterveydenhuollon tai kotihoidon vastuulle, koska tehtävään sisältyy paljon lääketieteellisiä ja terveydenhuollollisia toimia. Lisäksi hengityslaitteen käyttö on liian haastava vastuu henkilökohtaiselle avustajalle, jolla ei välttämättä ole soveltuvaa tai ylipäättään mitään koulutusta. Esitysluonnoksessa on todettu, että terveydenhuollon tulee varmistaa vammaisen henkilön ja tarvittaessa avustajan hoitotoimenpiteissä tarvitsema osaaminen, jos hengityshalvauspotilaan henkilökohtaiseen apuun sisältyisi hoitotoimenpiteitä. Kaupunki toteaa, että vastuun hoitotoimenpiteisiin perehdyttämisestä tulisi aina kuulua terveydenhuollolle.

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Palveluja järjestetään esityksen mukaan pitkäaikaisesta toimintakyvyn heikkenemisestä seuraavan välttämättömän ja toistuvan avun, tuen ja huolenpidon tarpeen perusteella ja niillä vastattaisiin henkilön fyysisen, psyykkisen ja kognitiivisen toimintakyvyn heikkenemisestä aiheutuviin tarpeisiin. Tämä muotoilu tulee kaupungin näkökulmasta lisäämään mielenterveysasiakkaiden hakemuksia vammaispalveluissa, mikä edellyttää lisäresursseja hyvinvointialueille. Mielenterveysasiakkaille on tällä hetkellä järjestetty palveluja pääasiassa sosiaalihuoltolain mukaan.

Todettakoon myös, että niin sanotun nepsy-kirjon (neuropsykiatrisesti oireileva) asiakkaita tulee uuden lain piiriin enenevässä määrin. Uusien asiakasryhmien tulo lain piiriin tarkoittaa sisällöllisten muutosten tekemistä palveluihin.

Palvelut

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Hallituksen esityksen mukaan hyvinvointialueella tulisi olla käytössä kaikki henkilökohtaisen avun järjestämistavat (työnantajamalli, oma toiminta, palveluseteli ja ostopalvelu). Tätä on kaupungin näkemyksen mukaan vaikeaa toteuttaa henkilöstön rekrytointivaikeuksien vuoksi. Vaade henkilökohtaisen avun järjestämisestä kaikilla henkilökohtaisen avun tuottamistavoilla tulee lisäämään kustannuksia ja kuormittamaan hyvinvointialueiden jo ennestään haastavaa vammaispalvelujen yksiköiden tilannetta ilman asiakkaan saamaa lisäarvoa. Kaupunki esittää, että vähintään kaksi tai kolme järjestämistapaa riittäisi turvaamaan asiakkaiden henkilökohtaisen avun palvelut ja itsemääräämisoikeuden.

Kaupunki pitää tärkeänä, että vammaispalvelulaissa säilytetään määrittely, jonka mukaan omainen tai muu läheinen voi toimia henkilökohtaisena avustajana vain erityisen painavasta syystä vammaisen henkilön edun mukaisesti. On tarpeen tarkentaa, miten asiakkaan etu määritellään ja miten varmistetaan asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutuminen omaisen toimiessa avustajana.

Esitysluonnoksen mukaan erityinen tuki olisi palvelujen kokonaisuus, joka sisältäisi erityisen osallisuuden tuen, tuetun päätöksenteon ja vaativan moniammatillisen tuen. Kaupunki toivoo tarkempaa sääntelyä erityistä tukea toteuttavan ammattihenkilön kelpoisuuden suhteen. Erityisesti tuetun päätöksenteon osalta sääntelyn tulee olla täsmällistä, jotta vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus toteutuu täysimääräisesti vapaana ulkopuoliselta vaikuttamiselta. Palvelun yhtenä haasteena on osaavan henkilöstön saatavuus.

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Kaupunki toivoo tarkempaa sääntelyä kyseisten säännösten osalta. Yhtenä haasteena palvelun tuottamisessa ja järjestämisessä on osaavan henkilöstön saatavuus.

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säätämistä varhaiskasvatuksen

asiaksmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Esityksen myötä aiemman kehitysvammalain mukainen kuntouttava varhaiskasvatus laajenee koskemaan kehitysvammaisten lasten lisäksi myös muita vammaisia lapsia. Palvelua myönnettäisiin vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena. Kaupunki esittää laissa määriteltäväksi tarkemmin, mitä kuntouttava varhaiskasvatus on. Toisaalta varhaiskasvatuslain sääntely riittänee turvaamaan vammaisten lasten yksilöllisen varhaiskasvatuksen.

Kaupunki tuo esille myös huolen siitä, että kuntouttavan varhaiskasvatuksen tarpeen osoittaminen muuttuu entistä vaikeammaksi 1.8.2022 lukien, kun tuen portaiden muutokset tulevat voimaan varhaiskasvatuslain uudistuksessa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä ei ole kehitysvammaisten lasten kuntoutuksellista osaamista, jota eri tuen portailla voidaan tarjota.

Varhaiskasvatuksessa lapsilla ei ole varhaiskasvatuslain nojalla järjestettyä kuljetusta. Kehitysvammalain mukainen erityishuolto ja siihen liittyvät kuljetukset ovat maksuttomia. Kaupunki esittää vahvan huolen siitä, miten kuljetusten järjestämisvelvollisuus saattajineen pystytään toteuttamaan tilanteessa, jossa oikeus kuntouttavaan varhaiskasvatukseen laajennettaisiin kaikkiin vammaisiin lapsiin. Kuljetuskustannukset ovat kasvava kustannuserä hyvinvointialueilla.

On epäselvää, miten toimitaan tilanteessa, jossa hyvinvointialueen on järjestettävä vammaisille lapsille kuntouttavaa varhaiskasvatusta valmennuksena, mutta palvelun tuottaa kunta.

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Ks. kohdat 8 ja 12.

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Ks. kohta 12.

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Nykyinen henkilökohtaisen avun palvelu tai tukihenkilötoiminta tai tuettu asuminen vastaavat tähän tarpeeseen.

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Ks. kohta 12. Esitysluonnoksessa erityinen tuki olisi palvelujen kokonaisuus, joka sisältäisi erityisen osallisuuden tuen, tuetun päätöksenteon ja vaativan moniammatillisen tuen. Kaupunki toivoo tarkempaa sääntelyä erityistä tukea toteuttavan ammattihenkilön kelpoisuuden suhteen. Erityisesti tuetun päätöksenteon osalta sääntelyn tulee olla täsmällistä, jotta vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus toteutuu täysimääräisesti vapaana ulkopuoliselta vaikuttamiselta. Palvelun yhtenä haasteena on osaavan henkilöstön satavuus.

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

-

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Hallituksen esityksessä esitetään, että tukea esteettömään asumiseen tulisi myöntää vanhempien erotilanteessa ja lapsen vuoroasumisessa vaikeavammaisen lapsen molempien vanhempien asuntoihin. Tämä on perusteltua, jos se edistää vanhempien ja lapsen yhteydenpitoa. Muutos tulee kuitenkin lisäämään sosiaalialan ammattilaisten työtä ja kustannuksia, jotka todennäköisesti ovat korkeammat kuin esityksessä on arvioitu.

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Ks. kohta 8.

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lyhytaikaiseen huolenpitoon kaupunki esittää lisättäväksi kuljetusten järjestämisen niille asiakkaille, joilla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja jotka eivät voi ilman kohtuuttomia vaikeuksia käyttää

julkisia joukkoliikennevälineitä itsenäisesti. Lyhytaikaisen huolenpidon asiakkaista suurin osa on lapsia, jotka eivät liiku yksin. Tämä lisää kuljetusten kysyntää ja siten kustannuksia.

Kaupunki esittää huomiona, että termi lyhytaikainen huolenpito poikkeaa THL:n sosiaalihuollon sanastosta, jossa kyseisestä palvelusta käytetään termiä tilapäinen hoito/tilapäinen huolenpito. Näin ollen olisi perusteltua tarkentaa käsitettä.

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Kaupunki pitää hyvänä täsmennyksenä, että laissa säädettäisiin päivätoiminnan järjestämisestä työkyvyttömillä yöikäisillä vammaisilla henkilöillä.

Tässä yhteydessä kaupunki haluaa painottaa sen huomioon ottamista, että myös päivätoiminnassa voitaisiin tarvittaessa käyttää lyhytkestoista erillään pitämistä, lyhytkestoista poistumisen estämistä ja valvottua liikkumista. Tämä tukisi myös vaativaa psyykkistä tukea tarvitsevien autismikirjon ja kehitysvammaisten henkilöiden subjektiivista oikeutta osallistua päivätoimintaan.

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalvelulaissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

-

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Hallituksen esityksessä liikkumisen tukea voidaan järjestää joustavasti eri tavoilla esimerkiksi henkilökohtaisen avustajan avulla tai saattajan avulla. On tarpeen täsmentää sitä, jääkö hyvinvointialueen arvioitavaksi, mikä henkilökohtaisen avustajan tai saattajan käyttöön myönnetty tuntimäärä vastaa yksittäistä matkaa niin, että lain tarkoitus täyttyy liikkumisen tuen osalta.

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

Liikkumista tukevien palvelujen kustannuslaskelmissa on jätetty huomiotta palvelun toiminta-alueen laajentuminen. Kun aiemmin matkustusalue on ollut pääasiassa asuinkunta ja sen naapurikunnat, laajenee nyt alue jopa matkoiksi mökkipaikkakunnille. Tämä lisää kustannuksia. Esityksessä tulisi tuoda selkeämmin esille, että näille paikkakunnille tulisi matkustaa esteettömällä joukkoliikenteellä ja vasta kohteessa käyttää taksia.

Esityksessä tuodaan hyvin esille, että henkilön tulee käyttää ensisijaisesti julkista joukkoliikennettä. Esityksestä ei käy ilmi, maksaako vammaisen henkilö tämän kuitenkin itse vai korvaako kunta matkat. Esimerkiksi nyt kehitysvammaiset ovat saaneet bussiliput kulkeakseen päivä- ja työtoimintaan kehitysvammalain mukaisesti. Uuden lain hengen mukaista olisi, että jos henkilö kykenee kulkemaan julkisella kulkuvälineellä, hän maksaa matkan itse.

Esityksestä ei myöskään käy ilmi, tuleeko vanhemmille korvata lapsensa kuljetus lyhytaikaiseen hoitoon. Myös tämä on ollut aiemman lain velvoite, joka tulisi selkeästi poistaa. Jos vanhemmilla on auto, heidän on mahdollista myös kuljettaa lapsensa hoitoon. Samoin, jos vanhemmat käyttävät julkisia kulkuvälineitä lapsensa kuljettamiseen, sen tulisi olla ensisijaista.

Kaupungin näkemyksen mukaan liikkumisen tuen ulkopuolelle tulisi rajata yrityksen toimintaan liittyvät matkat, esimerkiksi siirtyminen asiakkaalta toiselle, joka on normaalia yritystoimintaa ja voidaan vähentää yrityksen tuloista.

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

-

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Eivät

Perustele tarvittaessa kantasi

Vammaispalvelulain 12 §:n 2 momentin 1 ja 2 kohta tulisivat voimaan 1.1.2025, jotta hyvinvointialueilla olisi aikaa valmistautua uusien palvelujen järjestämiseen. Kaupunki korostaa, että muutokset edellyttävät merkittäviä lisäresurssitarpeita. Kun lisäksi otetaan huomioon samanaikaiset sote-uudistuksen mukanaan tuomat muutokset sekä mahdollinen hengityshalvauspotilaiden hoidon järjestämisvastuun siirtäminen, siirtymäaika on kohtuuttoman lyhyt. Sen tulisi olla pidempi kuin kolme vuotta, mikäli hengityshalvauspotilaiden hoito siirtyy vammaispalvelujen vastuulle.

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Tässä tulee huomioida se, että palveluja uudelleen organisoitaessa rajoitustoimenpiteitä koskevia säännöksiä olisi mahdollista soveltaa sekä sosiaali- että terveydenhuollon yhteisissä yksiköissä.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Kaupunki katsoo, että asiakasmaksulakiin ehdotetut muutokset aiheuttaisivat järjestelmämuutoksia, joiden toteuttaminen esitetyssä aikataulussa on haasteellista.

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

Kyllä

Mikäli vastasit Ei, miten säätäisit maksun perusteista?

Esitys on lähtökohtaisesti onnistunut kiinteän käyttövaran määrittämisen osalta lapselle. Vammaisen lapsen asuminen kodin ulkopuolella voidaan jatkossa järjestää siis myös vammaispalvelulain perusteella. Ehdotettu lapselta perittävä asiakasmaksu lähtökohtaisesti vastaa lastensuojelulain perusteella sijoitetulta lapselta perittävää maksua. Vammaiselle lapselle ei kuitenkaan turvata käyttövaraa samoin perustein kuin lastensuojelussa sijoitetulle lapselle. Kaupungin näkemyksen mukaan lasten käyttövarat pitäisi lähtökohtaisesti määritellä samoin perustein.

Pykälässä säännellään lapselta perittävän asiakasmaksun lisäksi myös vanhemmilta perittäviä maksuja. Esityksessä korostetaan (s. 247), että asiakasmaksulainsäädännön tarkoituksena pitäisi olla vain palveluja käyttäviltä asiakkailta perittävien maksujen sääntely. Selvyyden kannalta olisi suotavaa, että samaa analogiaa noudatettaisiin myös 7 d §:ssä ja kautta linjan asiakasmaksulainsäädännössä sitä uudistettaessa.

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammaiset lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

-

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Esityksen kustannusarviota kaupunki pitää liian matalana. Sekä asiakasmäärät että kustannukset on arvioitu liian alhaisiksi monelta osin ja kelpoisuusehtoja ei ole määritelty tarpeeksi tarkasti, mikä vaikuttaa henkilöstömenoihin. Hallinnollinen työ tulee lisääntymään. Laskelmissa ei ole myöskään huomioitu henkilöstön saatavuuden ongelmista tai palvelujen valvonnasta aiheutuvia kustannuksia. Päätösten uusiminen vie merkittävästi enemmän aikaa kuin on arvioitu. Haasteena on osaavan henkilöstön saaminen kyseisiin tehtäviin. Rinnalla on hoidettavana koronan aiheuttama palveluvelka ja sote-uudistuksen aiheuttamat muutokset toimintaympäristössä. On huolestuttavaa, mikäli lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamista koskevat säännökset tulevat voimaan ja vammaispalveluja tulisivat koskemaan myös vastaavat mitoitukset kuin lastensuojelussa. Laskelmissa ei ole myöskään huomioitu asiakasmaksupäätösten ja asiakasmaksuhuojennushakemusten käsittelystä syntyvää työtä.

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Yleistä

Esityksessä todetaan, että vammaispalvelujen haasteena ovat palvelujen oikea-aikaisuus ja yksilölliset palvelutarpeet. Esityksessä myös todetaan, että vammaisten henkilöiden tarvitsemat sosiaalipalvelut järjestetään ensisijaisesti osana yleistä palvelujärjestelmää sosiaalihuoltolain mukaisesti. Kaupunki näkee haasteena, että yleisen palvelujärjestelmän ensisijaisuus ei vammaisten henkilöiden kohdalla useinkaan toteudu. Myöskään hallinto-oikeuden ja aluehallintoviraston viimeaikaiset ratkaisut eivät kaikilta osin tue yleisen palvelujärjestelmän ensisijaisuuden periaatetta. Edellä todettu näkyy myös koulutuspalveluissa ja vapaa-ajan palveluissa. Tältä osin Helsinki on aiemmin antanut lausunnon Osallisuus-työryhmälle.

Esityksessä erityishuoltoon sisältyvää vaativaan tukeen liittyvää hoitoa ja huolenpitoa sekä kuntoutusta voitaisiin toteuttaa sosiaalihuoltolaissa tarkoitetuissa ympärivuorokautisen palveluasumisen yksiköissä tai laitossyksiköissä, joissa on riittävä lääketieteellinen, psykologinen ja sosiaalihuollollinen asiantuntemus. Näitä yksiköjä kutsuttaisiin esityksen mukaan vaativan tuen yksiköiksi. Hyvinvointialueella olisi oltava alueella esiintyvän tarpeen mukainen määrä vaativan tuen yksiköjä. Tämänhetkinen asuminen ryhmäkodeissa on vuokrasuhteista. Kaupunki nostaa esiin huolen siitä, että esitettyjen muutosten myötä asiakkaille aiheutuisi tilanteita, joissa he joutuisivat muuttamaan pois kodistaan, jotta rajoitustoimenpiteitä voitaisiin käyttää. Kaupunki toivoo tarkempaa ohjeistusta esimerkiksi STM:n kuntainfon muodossa, millaisia muutoksia toimintaan esityksen myötä tarvitaan.

Lisäksi kaupunki katsoo, että myös laitossyksiköiden tulisi voida olla terveydenhuollon yksiköitä. Esimerkiksi HUS-organisaatiossa on riittävä lääketieteellinen, psykologinen ja sosiaalihuollollinen asiantuntemus. Tällä turvattaisiin tahdosta riippumattoman erityishuollon asiakkaiden ja rikoksesta tuomitsematta jätettyjen asiakkaiden tutkimus, hoito ja kuntoutus tavalla, jossa toteutuu sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio. Kaupunki esittää siis lisättäväksi, että vaativaan tukeen liittyvä yksilöllinen hoito ja huolenpito sekä kuntoutus voitaisiin toteuttaa sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä, jottei esimerkiksi HUS rajaudu muutosten ulkopuolelle. Nykyisin erityishuoltona toteutettavat moniammatilliset kehitysvammapsykiatriset kuntoutus- ja arviointipalvelujen prosessit

ovat lääkärivetoisia ja sisältävät erilaisia terveydenhuollon ammattilaisten tutkimuksia, hoitoa ja lääkemuutoksia.

Kaupunki esittää, että vaativan tuen asiantuntijaryhmän osalta määriteltäisiin, voidaanko asiantuntijaryhmän tehtävät keskittää hyvinvointialueiden sopimuksella esimerkiksi siten, että Uudellamaalla olisi yksi yhteinen asiantuntijaryhmä.

Esityksessä on ymmärretty hyvin, miten erityishuollon palveluissa on jo toteutunut sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio. Tätä yhteyttä on asiakkaiden palvelujen saatavuuden näkökulmasta tärkeä edelleen vahvistaa ja mahdollistaa sosiaalihuoltolain 2 §:n mukaisesti siten, että sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa tai kun asiakas muutoin tarvitsee sekä sosiaali- että terveydenhuollon palveluja, on sovellettava niitä sosiaali- ja terveydenhuollon säännöksiä, jotka asiakkaan edun mukaisesti parhaiten turvaavat tuen tarpeita vastaavat palvelut ja lääketieteellisen tarpeen mukaisen hoidon. Tässä kokonaisuudessa on otettava huomioon myös terveydenhuoltolain vastaava säännös (8 a §). Jos kehitysvammalaki jää voimaan itsemääräämispykälien osalta, on erityisen tärkeä varmistaa, että soveltaminen on mahdollista sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisesti järjestetyissä palveluissa.

Esityksessä oleva ikärajoitus (ikäntymiseen liittyvät sairaudet ja vammat) tulee laajenemaan ja koskemaan kaikkia vammaispalveluja ja tukitoimia. Tämä on kaupungin näkemyksen mukaan perusteltua. Muutos on kuitenkin erittäin työllistävä, sillä tuhansia vammaispalvelun asiakkaita joudutaan arvioimaan uuden lain perusteella ja heille tullaan tekemään uudet päätökset. Oikaisuvaatimukset tulevat lisääntymään sosiaali- ja terveystalouden jaostossa sekä tuomioistuimissa, samoin kuin muistutukset.

Lain voimaantulosta jo 1.1.2023 voidaan yleisesti todeta, että muutoksien kartoittamiseen ja niiden toteuttamiseen varattu aika on lyhyt. Laissa ehdotetut muutokset asiakasmaksuihin aiheuttavat huomattavia järjestelmätekniisiä toimenpiteitä, joten käytännön toteutuksen näkökulmasta uudistusten huomioiminen on aikataulullisesti erittäin haastavaa, ellei jopa mahdotonta. Erityisesti on otettava huomioon, että asiakasmaksulaki uudistui 1.7.2021 ja osittain näihin liittyvien järjestelmätekniisten ratkaisujen toteuttaminen on edelleen kesken. Lisäksi uuden henkilöstön rekrytointi ja kouluttaminen vievät huomattavasti aikaa.

Esityksessä ehdotettu kahden vuoden siirtymäaika ei käytännössä auta niissä tilanteissa, kun asiakkaan palvelutarve muuttuu tai uusi asiakas tulee palvelun piiriin, jolloin asiakkaalle tulee määritellä palvelu ja asiakasmaksu uuden lain mukaisesti. Muutokset tulee toteuttaa järjestelmissä tämän mahdollistamiseksi jo ennen siirtymäajan päättymistä.

Säännöskohtaisia huomioita

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulaki 7 e § Vammaisille henkilöille järjestettäviin erityispalveluihin liittyvät ylläpito

Voimassa olevan lainsäädännön nojalla vaikeavammaiselta henkilöltä on voitu periä maksu tavanomaisista elämisen kustannuksista, mutta näiden maksuista ei ole nimenomaisesti säädetty. Samoin kehitysvammaiselta henkilöltä on voimassa olevan lainsäädännön nojalla voitu periä maksu ylläpidosta (pois lukien alaikäisten osittainen ylläpito). Kaupunki katsoo perustelluksi, että erityispalveluista perittävät ylläpitomaksut koskevat jatkossa kaikkia vammaispalvelulain piirissä olevia asiakkaita.

Asumisen tukemiseen voi osana palvelukokonaisuutta kuulua tarvittavia terveydenhuollon palveluja. Jää epäselväksi, määriteltäisiinkö nämä samalla tavalla kuin esimerkiksi kotiin annettavat palvelut (kotisairaanhoido). Tätä olisi täsmennettävä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulaki 7 f § Liikkumisen tuki

Kaikille vammaisille tulee järjestää kuljetuspalvelut vammaispalvelulainsäädännön perusteella. Helsingissä vammaisille asiakkaille on järjestetty myös sosiaalihuoltolain mukaisia kuljetuspalveluja silloin, kun asiakasta ei katsota vaikeavammaiseksi. Asiakkaat eivät kuitenkaan ole olleet Helsingissä eriarvoisessa asemassa kuljetuspalvelusta perittävän asiakasmaksun suhteen, sillä kuljetuksista perittävät asiakasmaksut ovat yhtä suuria. Helsingissä kuljetuspalvelujen omavastuu vastaa julkisen liikenteen maksua riippumatta siitä laista, jonka perusteella kuljetuspalvelu järjestetään asiakkaalle. On silti perusteltua, että esityksen mukaisesti jatkossa kaikille vammaisille järjestetään kuljetuspalvelut vammaispalvelulainsäädännön perusteella ja kuljetuspalvelujen omavastuu on säännelty julkisen liikenteen maksun suuruiseksi.

Huomioitavaa kuitenkin on, että 1.7.2021 voimaan tullut asiakasmaksulainsäädännön osauudistus velvoittaa kuntaa perimään nämä asiakasmaksut asiakkaalta. Muutokset tulevat lisäämään kuljetuspalvelujen asiakasmäärää entisestään ja näin ollen myös lisäämään kuluja liittyen omavastuuosuuksien laskuttamiseen. Osittain tämäkin muutos on edelleen kesken Helsingissä.

Varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaki 13 § Maksun perimättä jättäminen ja alentaminen

Asiakasmaksutuotto alenee. Jos lapsi saa varhaiskasvatusta osana vammaispalvelulaissa tarkoitettua valmennusta, varhaiskasvatuksen asiakasmaksu olisi esityksen mukaan jätettävä perimättä.

Uuden vammaispalvelulain kustannusvaikutuksista

Keskeisin muutos on, että laissa muutetaan lähes kaikki nykyiset vammaispalvelut subjektiivisen oikeuden palveluiksi. Lisäksi laki tuo uusia palveluja, jotka myös ovat subjektiivisia oikeuksia. On todennäköistä, että edellä mainittujen muutosten seurauksena on samankaltaisia kehityskulkuja kuin vuoden 2010 voimaan tulleen vammaislainsäädännön uudistuksen jälkeen. Tällöin henkilökohtaisesta avusta tuli subjektiivinen oikeus. Esimerkkinä tästä on henkilökohtaisen avun määrän ja kustannusten kasvu, joka todettiin THL:n vuoden 2014 tutkimuksessa: Lakimuutoksen jälkeen henkilökohtaisen avun asiakasmäärät ovat kasvaneet selvästi. Henkilökohtaisen avun kokonaiskustannukset kasvoivat 39 miljoonaa euroa vuosina 2008–2011. Tämä on 14 miljoonaa euroa enemmän kuin oli esitetty hallituksen esityksessä 166/2008. Edelleen kymmenessä vuodessa henkilökohtaisen avun asiakasmäärä on kolminkertaistunut (9 000 --> 28 018). Tämä on odotettavissa oleva vaikutus myös uuden lain tultua voimaan. Nyt vaikutus koskee suurempaa osaa palveluja, jolloin kustannusvaikutus on vieläkin suurempi.

Uudistuksesta aiheutuvien palvelutarpeiden arvioinnin laskelmat ovat alimitoitettuja. Kustannusvaikutukset tulisi arvioida realistisesti ja korvata määrärahoissa hyvinvointialueille täysimääräisesti alueellinen kustannustaso huomioon ottaen. Laki lisää merkittävästi asiakkaan kuulemiseen, suunnittelemiseen ja päätöksentekoon käytettävää aikaa. Uusien palvelujen lisäksi tulee työtä lisääviä uusia järjestämistapoja. Lisäksi tulee uusia ohjaus- ja neuvontavälineitä, jotka määritellään aiempaa yksityiskohtaisemmin. Nämä lisäävät pysyvästi vammaissosiaalityön resurssitarpeita. On huomioitava, että sosiaalityöntekijöistä on kansallisesti merkittävä pula. Esitys lisää uusien palvelujen myötä edelleen sosiaalihuollon ammattihenkilöiden tarvetta. Koko Suomessa on noin 7 200 sosiaalityöntekijää, joista noin 4 700 on kunnissa viroissa.

Salminen Kaarina
Helsingin kaupunki - Kaupunginhallitus 4.4.2022 § 253